

de herinnering. Rouwen is een vorm van anti-politiek, al kan het rouwen steeds gerecupereerd worden en gemobiliseerd in grote monumenten en openbare herdenkingen ter versterking van een mythische identiteit. De Griekse polis zag grote rouw als een succes dat geweerd moest worden, zowel van de officiële begraafplaats als van de politieke agora. Het rouwen werd aan strikte regels onderworpen om wanorde te voorkomen. Een stad vol rouwende burgers zou de politieke orde destabiliseren. De rouw vond een onderkomen in het theater en in de tragedie, die tegelijk de grootsheid en de extremen ervan toont. Is het geslacht van de politiek mannelijk, het rouwen is vrouwelijk. Zowel de tranen als de vrouwen werden buiten het politieke debat gehouden. Op de een of andere manier keerde het verdrongene echter terug in het uitzinnige en overwoestende verdriet van Medea, Jocaste, Antigone, Klytaimnestra, Elektra, Cassandra,...

Politiek is de kunst van het bespreekbare. Rouwen is geconfronteerd worden met het onuitspreklijke van het lijden. Politiek is discussie en dialoog. De klaagzang is eindeloze monoloog, een dialoog met de goden die niet antwoorden. Dialogen zijn in de tragedie van ondergeschikt belang. In hoofdzaak bestaan de tragedies uit lange monologen, lange zelfuitspraken van persona-

ges die hun ellende, hun lijden, hun woede, hun verdriet uitschreeuwen, en vooral hun opstand tegen het noodlot dat zij moeten ondergaan. Die zelfuitspraak is hun vrijheid. De mens maakt zich los uit het door goden en bovenmenselijke krachten beheerste universum. Dat betekent echter niet dat hij er aan ontsnapt.

De tragedie is zijn eerste schreeuw van zelfbewustzijn, van bewustzijn van het lijden dat hem is opgelegd. Ondanks alle gruwel gaat het in de tragedies minder om wat de personages doen, dan wel om wat ze denken en voelen voordat ze iets doen en nadat ze iets gedaan hebben. Wat ze dan uitspreken is 'buitensporig' en kan niet omvat worden in het politieke discours van de burger: 'De toeschouwers van de Griekse tragedie werden individueel en collectief minder aangesproken als leden van een politieke gemeenschap dan wel als behorende tot de allesbehalve politieke collectiviteit van het menselijk ras, of om het zijn tragische naam te geven, het ras van de stervelingen.' (Nicole Loraux)

'I don't have music, Christ I wish I had music but all I have is words', zegt een van de personages uit *Crave*. De klaagzang van de Griekse personages is voorgoed gebroken. De taal heeft geen

...AVE WAS THAT IN 20 MINUTES HIS PERSONNEL COULD KILL UP TO 1000 TUTSIS. 7. INFORMANT STATES HE

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

zijn.' Zo werkt het niet. Het gaat om een proces, om het aanbrengen van lagen. Op het eind krijg je iets wat er zowel op het vlak van de informatie als op het vlak van theatrale dynamiek effectief staat.

DELUCVELLERIE: Eenieder die in een gebeuren als een genocide duikt en in de geschiedenis die haar mogelijk heeft gemaakt, wordt met nachtmerries geconfronteerd. De droomdimensie waarin de voorstelling op een bepaald moment terechtkomt, is gewettigd, enerzijds omdat sommige dingen ons incasseringsvermogen overstij-

gen, anderzijds omdat de handeling zo opnieuw aanknoopt met het centrale thema van de doden die de levenden komen verstoren. Een van de manieren waarop de doden de levenden sinds mensenheugenis verstoren, is de droom. Op een bepaald stadium van haar evolutie en onderzoek ontvangt de journaliste Bee Bee Bee boodschappen in de vorm van dromen. We hebben ervoor gekozen om vooral Rwandezen de visioenen te laten spelen: strikt gesproken gaat het niet om de historische werkelijkheid van de aartsbisschop of de Franse president, maar om het beeld dat de Rwandezen van hen

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

...EAPONS INCLUDING 35 WITH AMMUNITION AND CAN GIVE US DETAILS OF THEIR LOCATION. TYPE OF WEAPONS

godsdienst, levenswijze en dergelijke, kunnen daarvoor dienen. België met zijn meerdere talen is een voorbeeld van een geografische omschrijving waar dat soort spanningen zou kunnen optreden. Daarmee vertel ik niets nieuws. Maar om in de nabijheid te komen van 'etnische zuivering' moeten we wat meer in detail gaan kijken.

De Belgische staat werd in 1830 opgericht als een samenleving met een indrukwekkend aantal vrijheden. Maar die waren individueel en enkel rijkere mensen konden daar ten volle gebruik van maken. Groepsrechten werden niet erkend. Daardoor werd het voor Nederlandstaligen moeilijk om op te tornen tegen de dominantie van het Frans als taal van cultuur en bestuur. Wie vanuit een Nederlands-talige achtergrond de sociale ladder wilde beklimmen, had het daardoor moeilijker. Dat kostte kwaad bloed. Het taalconflict werd

verscherpt omdat de begrippen 'Latijns' en 'Germaans' ingang vonden in de loop van de 19de eeuw. Niet alleen de taal werd dus voor een radicale voorhoede een criterium, ook de etnische herkomst in een ver en grijs verleden, op de overgang tussen Romeinse Rijk en middeleeuwen. Zo ontstond het besef van de taalgrens. En dus was iemand die geen Nederlands kende of wilde spreken op Vlaamse bodem ofwel een 'volksvreemde', ofwel een 'ontaarde'. Feit is dat het Vlaamse volk dat uit nood naar de Waalse industriegebieden migreerde bij de autochtone bevolking al evenmin op algemene achting kon rekenen. Maar die immigranten stonden op de laagste trap van de sociale rangorde; de Franstaligen in Vlaanderen stonden veel hoger op de ladder, tot zelfs helemaal bovenaan. Een deel van deze mensen waren ambtenaren en werden dus betaald met het

geld van iedereen. Maar omdat zij het vertikten de taal van het volk te gebruiken, groeide de weerstand. Het Vlaams-nationalisme werd gecreëerd en het groeide in aanhang en radicalisme.

Om zelfs maar te kunnen denken aan zoiets als 'etnische zuivering' heb je niet alleen nood aan een radicaal nationalisme. Dat nationalisme moet 'etnisch' zijn want je hebt nood aan criteria die toelaten een deel van de bevolking daarvan uit te sluiten, zijnde de 'volksvreemden'. Je hebt ook macht nodig, véél macht. Je moet kunnen rekenen op een leger of op gewapende milities. Want etnische zuivering vereist grootschalig geweld.

Voor de Vlaams-nationalisten kwam die macht er pas toen ze dachten te kunnen rekenen op de geweren en bajonetten van de Duitse bezetter tijdens de Eerste Wereld-